

BESZÉLGETÉS DR. KOVÁCS ERZSÉBET DÉKÁNNAL ÉS DR. TAKÁTS ELŐDDEL, A BIS VEZETŐ KÖZGAZDÁSZÁVAL

2019. március végén a Budapesti Corvinus Egyetem Szenátusa támogatta Takáts Előd (BIS) címzetes egyetemi tanári kinevezését a Közgazdaságtudományi Karra. Takáts Előd 1999-ben szerezte meg diplomáját pénzügy szakon a Budapesti Corvinus Egyetem jog-elődjén, majd tanulmányait folytatva a Princeton Egyetemen szerzett közgazdaságtanból doktori fokozatot. Munkahelyét, a Bank for International Settlements-et (BIS) a Basel Committee Makroprudenciális Felügyeleti Csoportjában és a Pénzügyi Stabilitási Tanács munkacsoportjában képviseli, valamint a Financial Systems and Regulation Unit tagjaként készít elemzéseket nemzetközi szabályozási reformokhoz. Takáts Előd az MNB Tanácsék munkáját fogja segíteni címzetes egyetemi tanárként.

2018. áprilisában a Közgazdaságtudományi Kar vendégül látta dr. Takáts Elődöt, a Bank for International Settlements vezető közgazdászát.

A látogatás apropóján egy beszélgetést szervezett a Köz-Gazdaság dr. Kovács Erzsébet dékán asszony és Előd részvételével a közgazdász szakma fejlődéséről és a hazai fiatal közgazdászok felkészültségéről. A beszélgetést Trautmann László, a Köz-Gazdaság főszerkesztője vezette.

A válaszban megjelenő vélemények természetesen Dr Takáts Előd személyes véleményét tükrözik és nem feltétlenül azonosak a Bank for International Settlements véleményével.

Trautmann László: *Az első kérdéskör, amire javaslom, hogy térjünk ki, hogy a nemzetközi intézményeknél mi a feladata egy közgazdásznak, és ez a feladatkör hogyan változott a válság óta.*

Takáts Előd: A nemzetközi intézmények számára fontos az objektív, jó minőségű, lehetőleg adatokon, tényeken alapuló elemzés. A nemzetközi intézmények munkája során több nemzeti hatóság olykor komoly mértékben ellentétes érdekei ütköznek. Ebben a környezetben fontos, hogy az elemzések a lehető legobjektívebbek legyenek. Lehetőleg csökkentsék, de semmiképpen se növeljék az esetleg meglévő politikai zajt. Ilyen munkát várnak el a közgazdászoktól is. Pontosan képben kell lenni a szakirodalommal. Követni kell a legmodernebb modelleket, adatelemzési eljárásokat. Nemcsak a minőség, hanem az objektivitás miatt is. A legújabb eredményeknek megfelelő módszertan egyfajta garancia arra, hogy nem „kész” eredmények ismeretében készülnek az elemzések.

Hadd mondjak egy példát a saját munkámból. Baselben kéthavonta találkoznak a világ jegybank elnökei és legfelsőbb szintű vezetői. Jay Powell, Mario Draghi vagy Magyarországról Matolcsy György jön rendszeresen. Ezekben a megbeszéléseken rendszeresen komoly közgazdasági kérdéseket vitatnak meg, amihez a BIS szolgáltatja a háttéranyagot. Pár éve felkértek, hogy készítsek egy elemzést a világban az exchange rate pass-through változásáról. Martina Jasova és Richhild Moessner kollégáimmal készítettünk egy elemzést. Nagyon fontos volt, hogy újat mondjunk, de objektívak maradjunk – és két lábbal a közgazdaságtudomány talaján álljunk. És

ez nyilván segített abban is, hogy később egy nemzetközi tudományos folyóiratban, az „International Journal of Central Banking”-ben publikáljuk az eredményt.

Kovács Erzsébet: Két része volt az eredeti kérdésnek. Az első rész szerintem nagyon jó, nagyon érdekes, nevezetesen, hogy mit csinál egy nemzetközi közgazdász. Én azonban a másikat is fenntartanám: hogy látod a magyar közgazdászok felkészültségét a nemzetközi mezőnyben, hol érdemes javítani?

Takáts Előd: Nagyon sok jó magyar közgazdász van. Talán segít nekünk, hogy sok gazdasági válságot látunk, láthattunk magunk körül, így természetesebb a közgazdaságról vagy a makrogazdaságról, különféle problémákról gondolkodni mint mondjuk a svájci fiataloknak.

De nem minden szempontból tökéletes a kép. Magyarországon sok helyen még mindig egy beszélgetős-gondolkodós közgazdaságtan kép él. Bár ez is része a közgazdaságtannak, főleg ott ahol kevés adatunk van, de a tényeken alapuló elemzések, a modellek szigorú használata sokkal nagyobb része a szakmának. Kulcsszavak az ok-oksági kapcsolat, identifikáció vagy modell.

Trautmann László: *Látva a különböző közgazdász generációkat, mi a fő különbség a szakmai felkészültségben mondjuk a te korosztályod és a most végzettek között?*

Takáts Előd: Szerintem a most végző közgazdászok sok szempontból jobb helyzetben vannak mint mi voltunk. Több nemzetközi modellt látnak, több lehetőségük van külföldi vendégelőadókat hallgatni. A világ is nyitottabb: a google könnyebben elérhetővé teszi a nemzetközi szakirodalmat is.

Ugyanakkor, az abszolút előny nem feltétlenül relatív előny. Más hallgatók, akár a régióban, akár Európában, hogy Ázsiáról ne is beszéljünk, talán többet léptek előre. Egy példa: lehet, hogy a mostani diák jobb ökonometriai háttérrel rendelkezik, többet programozott Stata-t – de az ő versenytársai, Prágától Sanghajig, talán még többet tanultak.

És visszautalva Erzsébet kérdésére: jók az alapok arra, hogy túllépjünk a beszélgetős-gondolkodós közgazdaságon. Szerintem majdnem lehetetlen pontosan beszélni gazdaságpolitikáról modellek, legalábbis a fejünkben létező modellek nélkül. A modell ok-okozati viszonyba helyezi, hogy mi történik Y-nal ha megváltoztatom X-t.

Ez oksági viszony, nem korreláció! Például a fagyieladás és a bűncselekmények között erős korreláció van. De azt azért érezzük, hogy a fagy betiltása nem oldaná meg a közbiztonság problémáit. Ezt azért érezzük, egyébként helyesen, mert van egy ok-okozati modell a fejünkben. Úgy gondoljuk, hogy ha szép napsütéses meleg idő van, akkor többen vesznek fagyaltot. És ha szép napsütéses meleg idő van, akkor sajnos a bűnözők is szívesebben vannak az utcán és követnek el bűncselekményeket. De nem gondoljuk, hogy a fagyieladás és a bűncselekmény között oksági kapcsolat lenne.

A példa triviális, de érthető, mi a különbség egy ok-okozati modell és egy egyszerű korreláció között. És a gazdaságpolitikában is ilyen ok-okozati modellre van szükség, hogy érdemben tudjunk arról beszélni, mi a hatása egy lépésnek.

A modellhez való ragaszkodás jó, de vannak hátulütői. Néha akkor is kell a modell, ha egyébként meglenne egy nagyon jó helyzetfelismerés. És lehet, hogy elsikkad egy jó meglátás, mert nincs hozzá modell.

Trautmann László: *Ez kritika, probléma a közgazdaságtanban vagy előrelépés?*

Takáts Előd: Mind a kettő. Előrelépés, hogy egyre több kérdést tudunk ok-okozati modellekkel megvizsgálni. Előrelépés, hogy próbáljuk a nem világos gondolkodást kiszűrni. De probléma, hogy néha teljesen jó meglátások is elvesznek, mert nincs mögötte tudományosan jóváhagyott modell.

Kicsit hasonlít a történet a meteorológiai előrejelzések történetére. Az 1900-as évek elején kinéztek az ablakon, megnézték a felhők formáját és ez alapján tudták módosítani az előrejelzést. Ahogy a meteorológiai modellezés fejlődött, egyre többet mértek és számoltak. Ok-okozati modelleket kezdtek használni. Ez előrelépés volt, elkezdtuk nagyon precízen megérteni az időjárás alakulását rövid távon. De részben visszalépés is. Mert nem néztek ki többet az ablakon és így elveszett felhők formájára vonatkozó tudás. Mert azt nem tudom olyan egyszerűen megmérni és megszámlálni.

De, és ez a lényeg, a tudományos gondolkodás, az ok-okozati modellek hosszú távon győztek. Ma már beépítette a nehezen mérhető megfigyeléseket is a meteorológia a modelljeibe. És szépen visszaszereztük a korábbi tudást, sőt sokkal, de sokkal többet is, mert szilárdabbak voltak az alapok.

És nagyjából ugyanez történik most a közgazdaságtanban is, csak lassabban. Az ok-okozati modellek nélküli meglátásokat egyre gyakrabban elvetjük. Ez alapvetően jó.

De, és ez a kritikai rész, néha az intuíció a helyes. Néha a közpolitikában szükség van intuícióra, szükség van a jó ítélőképességre. Ez pedig alapvetően nem közgazdasági kategória.

Kovács Erzsébet: Én is ezt tartom fontosnak. Én is dolgoztam alkalmazott területen és ott is nagyon sok modell létezett különböző részproblémákra, de amikor valós gyakorlati problémával foglalkoztunk, akkor mindig eljutottunk a végén addig a pontig, amikor a „hitre” kellett hagyatkozni. Egyszerűen a végső alapkérdésekig jutsz el, és akkor az már egy hitvita.

Takáts Előd: Így van, egyetértek. Annyiban árnyalnám a képet, hogy a modellek, a közgazdaság mint hivatás ismerete nagymértékben tudja szűkíteni azt a teret, amikor az ítélőképességünkre vagy a hitünkre kell hagyatkozni.

A középkori Magyarországon például hasonló hit vagy ítélőképességi kérdés volt egy hadjárat költségvetésének az összeállítása. Ugye, van tízezer gyalogos havi két aranyért, meg hétezer lovas fejenként öt aranyért és egy négy hónapos hadjáratot tervezünk. Ez az akkori országgyűlés tagjai számára, akik nem voltak se rossz, se buta emberek, sőt sok kiváló ember volt közöttük, nem volt megoldható feladat. Nem állt a rendelkezésükre ez a matematikai tudás.

Most sincs meg mindenkinek, minden országgyűlési képviselőnek mindaz a tudás, ami a közpolitikai kérdések eldöntéséhez kell. Viszonylag kevesen terveznek atomerőművet, doktorálnak közgazdaságtanból egy politika karrier mellett. De ez egy könnyen áthidalható probléma. A középkorban is megoldottuk ezt a problémát (felfogadtunk kereskedőket, hogy számoljanak) és most is alkalmazunk közgazdasági szakértőket a döntéshozatal támogatásához. Alkossanak modelleket és informáljanak.

Trautmann László: *Te közel vagy a döntéshozókhöz is, és a két szereplő, a döntéshozó és a modellalkotó nem teljesen azonos pozícióba van. A két szakma divergál vagy konvergál inkább, illetve mi kell a konvergáláshoz?*

Takáts Előd: Nagyon jó kérdés. Az a probléma, hogy van egy specifikus információ, amit nagyon nehéz továbbadni és általában a modellalkotó az, aki nem tanulja meg, hogyan adja tovább a tudását – értékítélet mentesen, de – nagyon pontosan. Gyakran nem tudja, hogyan kellene elmondani, elmesélni a szakmai kérdést.

Jó példa a mesélésre a „Wall Street Journal”, amely tényleg az egyik legmesélősebb újság. Van egy nagyon bonyolult probléma, mondjuk az egészségügyi biztosítás. Ezt egy tipikus „Wall Street Journal” cikk ezt úgy vezeti be, hogy ez itt Mr Smith, 60 éves, Kansas City-ben lakik és elvesztette az állását, Medicare-re jogosult, illetve mégsem jogosult stb., azaz van egy története. Van egy

ember, akin keresztül át tudod látni ezt az egyébként nagyon absztrakt problémát, és csak utána jön az absztrakt problémafelvetés költségvetéssel, milliárd dollárral és egy sor szakértővel. És a végén az újság le fogja zárni a cikket még egy történettel. Mondjuk elmondja, hogy mit jelentene az absztrakt problémamegoldás Mr Smith esetében. A „Wall Street Journal” talán egy kicsit eltúlozza ezt, túl mechanikusan mesél mondjuk az én ízlésemhez képest, de ettől ez egy nagyon jó technika. Ez a technika segít minél több embernek érezhetővé és érthetővé tenni a problémát. Segít úgy elmondani egy modellt, hogy az a döntéshozók számára értékelhető legyen.

Ezekre a meggyőző történetekre szüksége van a közpolitikának is, meg kell próbálni közel hozni a problémát a döntéshozókhoz. Persze egy központi banki közönséget nem úgy kell meggyőzni, mint a „Wall Street Journal” közönségét. Absztrakció és modellek önmagukban nem elegendőek, szükség van intuíciónak és magyarázatra is. És meg kell találni azt a grafikont, ami a legjobban átadja az üzenetet, ki kell emelni a lényegét és ezt egy történetben kell elmesélni. Nekem egyébként az volt a legnagyobb meglepetésem, amikor elkezdtem közpolitikai intézményeknél dolgozni, hogy hányszor kell átírni az anyagokat. Mert az a cél, hogy a végén olyan érthető, olyan egyértelmű legyen, amennyire csak lehetséges.

Kovács Erzsébet: Tudsz egyértelmű lenni? Mert én modelleket tanítok és mindig azt mondom, hogy kételkedni kell, az ember a saját modelljeiben mindig kételkedjen, hiszen nem tudod megmondani, hogy biztosan igazad van-e, mert egy csomó feltevést teszel.

Takáts Előd: Igen, a modellek bizonytalanok feltevéseken alapulnak. A statisztikai számításoknak van hibahatára. Ebben teljesen egyetértünk.

De az egyértelműség nem azt jelenti, hogy a szakértő tényeket vagy meglevő információkat, bizonytalanságokat elhallgatna. Pont ellenkezőleg, nem a következtetéseknek kell egyértelműnek lenni, hanem az egyes változatok leírásának, a kockázatok és bizonytalanságok feltárásának. A szakértőnek vagy modellezőnek nem az a feladata, hogy a gazdaságpolitikai kérdésekben döntsön, hanem az, hogy ezeket a döntéseket előkészítse. Felmérje és pontosan ábrázolja a döntések potenciális következményeit.

Kovács Erzsébet: Már másodszor hozod szóba ezt a problémát, és közben az motoszkál a fejemben, hogy ezzel elfedsz bizonyos dolgokat, hiszen az is kérdés, hogy vajon tudják-e a döntéshozók, hogy miről nem beszélnek. A saját szakterületemen például mindig megemlítem, hogy a férfi finanszírozza a nő nyugdíját, az alacsony iskolázottságú finanszírozza a magas iskolázottságú nyugdíját, csak ezt elfedi a rendszer. Az ilyen jellegű összefüggéseket ismerik, akik beszélnek akármilyen döntésről, akik modelleznek?

Takáts Előd: A jó modellezők ismerik. Ha nem ismernék, nagyon nehéz lenne ezekről a témákról írni. De nem feltétlenül beszélnek róla, főleg ha érzékeny a kérdés politikailag. Néha van egy olyan pont a szakértői munkában, amikor meg kell állni és tudatosan nem belemenni a politikai küzdelembe, mert az egy nehezen irányítható folyamat – és a szakértő nem is feltétlenül tud segítő módon hozzájárulni.

Trautmann László: *Erzsi kérdéséhez kapcsolódva, mit gondolsz, a szakértői körnek mennyire van szüksége politikai tudásra?*

Takáts Előd: Azt hiszem, hogy a politikai tudás kétélű fegyver, mert ha megtalálható az anyagban, akár annak a leghátsó részén is, hogy ez politikailag mit jelent, az rossz irányba viheti az elemzéseket. Valamilyen szinten persze szükséges ez a tudás. Vannak egyértelmű dolgok, amikről nem beszélünk, és amik miatt nem érdemes élezni a helyzetet. De szerintem az elemzés

ben minél kevésbé jelenik meg ez a szempontrendszer, annál nagyobb biztonságban van maga az elemzés. A közgazdasági szakértők nem politikai szakértők, még ha néha ezt is hinnék magukról. Például egy politikus döntéshozó számára nem annyira értékes, hogy ha egy politikában laikus adószakértő próbálja a politikai szempontokat kifejteni.

Trautmann László: *Az utolsó kérdésem arra vonatkozik, hogy van olyan kritika a hallgatóinkkal szemben, hogy hiányzik belőlük a probléma-érzékenység, és csak a tisztán formális összefüggésekben gondolkodnak, miközben egy közgazdásznak a problémát is észre kell vennie. Szóval a kérdés: hogy látod, a magyar közgazdászok felkészültsége miben jó, miben rosszabb a nemzetközi környezetben?*

Takáts Előd: A vicc ugye úgy szól, hogy a közép-európai közgazdászok nagyon jók a problémák felvetésében, a megoldásában már nem annyira. És mint minden túlzó viccben, ebben is van valami igazság. A magyar közgazdászok nagyon jók a problémák megvitatásában. Az előremutató lépések – talán az adatelemzés hiányosságai miatt – már nehezebben mennek.

Úgy látom, hogy van egy jó közgazdasági képzés, amely sok elemében közelít az amerikai közgazdasági képzéshez. Viszont gyengébbek vagyunk azokon a területen, ahol adatokkal kell alátámasztani egy meglátást vagy megoldást. Kevés olyan hallgató van, akit meg lehet bízni egy kreatív adatbázis elemzésre. Kevésbé működik, hogy kap egy adatsort és ebből eljut a közgazdasági megoldásig. Triviális lépésnek tűnik, de sajnos nem az. Nem elég statisztikából papíron levizsgázni, igazi adatokkal kell igazi problémákon dolgozni.

Trautmann László: *Tehát az alkalmazás a probléma? A modellek alkalmazásával van gond?*

Takáts Előd: Az elmélet és a gyakorlat egysége hiányzik. Gyakorolni kell a problémafelvetés mellett a tényszerű elemzést és az az alapján történő problémamegoldást.

Mondok egy példát. Kérdezte a lányom – 11 éves –, hogy a nők miért keresnek kevesebbet, mint a férfiak. Elmondtam, hogy milyen tényezők játszanak szerepet: a karrierválasztástól az esetleges hátrányos megkülönböztetésig. Persze odaadtam neki Claudia Goldin nagyon jó cikkét a „New York Times”-ből – ami egyébként egy nagyon jó példa a kérdés lényegének megfogására, tömör, de élvezetes stílusban. És próbáltam vázolni mi a társadalom, mindannyiunk felelőssége (a hátrányos megkülönböztetés eltüntetése), és mi az ő személyes felelőssége (a munka, tanulás és a pályaválasztás). Egy tizenéves számára ennyi elég.

Egy egyetemi hallgatótól, mondjuk egy szakszemináriumon ennél azért többet várnék el. Nem csak a szakirodalom ismeretét, hanem azt is, hogy üljön le a gép elé és saját maga becsülje meg a fizetékülönbséget. Nézze meg, milyen megfigyelhető tényezők játszanak szerepet. Nézze meg, mennyire zajosak az adatok. Mekkora a különbségek egyes szakmák között. Az adat nagy tanítómester. Másodéves PhD hallgatóként a Princetoni Egyetemen magam is megbecsültem a férfi-nő keresetkülönbség mértékét és az azt potenciálisan befolyásoló tényezőket. Először ráadásul túl is becsültem a férfi és női fizetések közti különbséget, mert nem vettem figyelembe, hogy a nők jelentős része részmunkaidőben dolgozik.

Kovács Erzsébet: Ez alapján arra van szükség, hogy a különböző tanszékek együttműködjenek, mert a Statisztika Tanszék megmutatja a statisztikai módszert, a Mikro- vagy a Makroökonomia Tanszék meg felteszi a kérdést.

Takáts Előd: Igen. Szükség van egy ilyen együttműködésre, hogy a hallgató egy komplex

problémát az elejétől a végéig meg tudja oldani – és később mint vezető a teljes folyamatot áttekintse.

Különösen fontos a kódolás is a hallgatóknak. Később ugyanis egyre nehezebb lesz megszerezni a programozási készségeket. Egy új programozási nyelvet az tud megtanulni később, aki legalább már egy-két másikban jó.

És tévedés azt hinni, hogy te majd úgymint döntéshozó leszel, ne törődj a kóddal. Majd lesz alattad valaki, aki megcsinálja. Ez veszélyes. Aki így lesz vezető, annak nem lesz pontos képe arról, hogy mit csinálnak az alkalmazottai. Ahhoz, hogy döntéshozóként is átlássa, mit csinálnak az emberei, komolyan kell elemezni is.

A sikeres közgazdászképzés kihívása szerintem az együttműködés. A statisztika, ökonometria, a mikro- vagy makroökonómia nem légyüres térben állnak. Mindegyikre szükség van, ezeket a készségeket együtt kell használnunk. És nagyon érdekes! A világ tele van hihetetlenül érdekes közgazdasági kérdésekkel, amiket meg kell értenünk, tele van izgalmas gazdaságpolitikai kérdésekkel, amikre választ kell adnunk.

Trautmann László: Köszönöm a beszélgetést!